

στους οποίους αποκρυσταλλώνονται (έννοιες, κρίσεις, συλλογισμοί), τους γενικούς και μεθοδολογικούς βηματισμούς της (ορισμός, διαίρεση και ταξινόμηση, παραγωγή, επαγωγή, αναλογία, ανάλυση, σύνθεση, υπόθεση κτλ.), τις γενικές αρχές που ακολουθεί, όταν είναι προσανατολισμένη στη λογικά αναγκαία εκείνη πορεία, τη λογική δηλαδή αναγκαιότητα, που την εξασφαλίζει και την κατοχυρώνει ως ορθή σκέψη [...]"

(Β. Τατάκη, *Λογική*, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 45-46)

Να δείξετε ποιο είναι το έργο της λογικής (αναζητήστε τον ορισμό της σε εγκυκλοπαίδεια ή όπου αλλού θεωρείτε προσφορότερο).

2. "Ο Σωκράτης πραγματευόταν τις ηθικές αρετές και πρώτος αυτός προσπαθούσε να δώσει σχετικά με αυτές γενικούς ορισμούς. [...] Με λογική συνέπεια ερευνούσε την ουσία (το "τι έστιν"). Αυτό το έκανε, γιατί προσπαθούσε να σκεφτεί με συλλογισμούς - και η αρχή του συλλογισμού είναι η ουσία (το "τι έστιν") Δύο λοιπόν κατακτήσεις θα μπορούσε να αποδώσει κανείς δικαία στον Σωκράτη: **την επαγωγική σκέψη και το γενικό ορισμό. Και τα δύο είναι η λογική αρχή της επιστήμης.** Αλλά ο Σωκράτης δεν έκανε τις γενικές έννοιες και τους ορισμούς (αυθύπαρκτες) ουσίες. Οι άλλοι όμως έκαναν αυθύπαρκτες ουσίες τα παρόμοια και τα ονόμασαν ιδέες των όντων"⁴

(Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά*, Μ, 4, 1078b, 17-32)

Το πρώτο μέρος του κειμένου αναφέρεται στη σωκρατική έννοια και το δεύτερο στην πλατωνική ιδέα: **α)** Πώς "προχωρούσε" ο Σωκράτης στη σύλληψη της έννοιας; **β)** Ποια είναι τα κοινά γνωρίσματα και ποιες οι διαφορές ανάμεσα στη σωκρατική και την πλατωνική έννοια;

3. Ορισμός είναι ο καθορισμός και η έκθεση των κύριων γνωρισμάτων μιας έννοιας: "Γλώσσα είναι κώδικας σημείων ορισμένης μορφής (γλωσσικής), με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας".

Αφού διαβάσετε προσεκτικά τον ορισμό, να επισημάνετε την οριστέα έννοια, το γένος και την ειδοποιό διαφορά της, δηλαδή τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά της που τη διακρίνουν από τις υπόλοιπες έννοιες οι οποίες ανήκουν στο ίδιο γένος.

Τέλος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΓΝΩΣΗ

Τι είναι γνώση και πώς την αποκτούμε

Το κεφάλαιο ακολουθεί σύνθετη επιχειρηματολογία, που απαιτεί την προσοχή του/της διδάσκοντος/ουσας για την ανάδειξη των βασικών της στοιχείων.

Πρέπει να προσεχτεί η αναφορά στους ίδιους φιλοσόφους από διαφορετική σκοπιά σε περισσότερες της μίας ενότητες και καλό είναι να προετοιμαστούν κατάλληλα οι μαθητές για να κατανοήσουν ότι ο Ντεκάρτ, για παράδειγμα, μας ενδιαφέρει για τον υπερβολικό μεθοδολογικό σκεπτικισμό του, για τις θεμελιωτιστικές του διαθέσεις και για τις ορθολογιστικές αντιλήψεις του για τις έμφυτες ιδέες, αλλά και για το σολιψισμό στον οποίο φαίνεται να οδηγεί η αποτυχία της όλης επιχειρηματολογικής του στρατηγικής στους *Στοχασμούς περί της πρώτης φιλοσοφίας*. Από την άλλη πλευρά ο υπερβατολογικός ιδεαλισμός του Καντ μάλλον απορρέει από την κριτική του προσέγγιση στο γνωσιολογικό επίπεδο, εφόσον μας περιορίζει στη γνώση των φαινομένων, η δομή των οποίων διαμορφώνεται από τη συγκρότηση του νου μας, που επιβάλλεται στο υλικό της εμπειρίας.

Ειδικότερα, η δεύτερη ενότητα δίνει τη δυνατότητα να φωτιστεί καλύτερα η συζήτηση περί του σκεπτικισμού και των αντισκεπτικιστικών στρατηγικών που αναπτύσσονται στην πρώτη ενότητα, ενώ στην τρίτη ενότητα ο/η διδάσκων/ουσα μπορεί να επανέλθει στο πώς ο ακραιφνής ατομιστικός εμπειρισμός του Χιουμ τον οδηγεί στις σκεπτικιστικές του αμφιβολίες. Η τέταρτη ενότητα επιτρέπει να εξηγηθεί η συσχέτιση γνωσιολογίας και μεταφυσικής και να προετοιμαστούν οι μαθητές για τον μεταφυσικό/οντολογικό προβληματισμό του πέμπτου κεφαλαίου.

Αν υπάρχει άνεση χρόνου, είναι δυνατόν να αναπτυχθούν οι αντισκεπτικιστικές στρατηγικές με συγκεκριμένες αναφορές σε φιλοσόφους (Μουρ, Καντ, Χέγκελ, Βίτγκενσταϊν), ενώ, αντίθετα, αν ο χρόνος δεν το επιτρέπει, ίσως μπορεί να παραλειφθεί η τέταρτη ενότητα. Παιδαγωγικά σκόπιμο θα ήταν να τονιστούν και ν' αναλυθούν εκτενέστερα τα παραδείγματα από την καθημερινή ζωή και από την επιστημονική φαντασία.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Το ερώτημα για τη δυνατότητα της γνώσης

1.Η σκεπτικιστική πρόκληση - Διαφορετικά είδη σκεπτικισμού.

α) Αμφισβήτηση της δυνατότητας γνώσης και επιδίωξη της αταραξίας (αρχαίος σκεπτικισμός)

Στόχοι

Με τη διδασκαλία της υποενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει:

- Να συνειδητοποιήσει τη συμβολή των σκεπτικιστικών αποριών ως κινητρών "δράσης" στη διαδικασία απόκτησης γνώσης (με την ευκαιρία αυτή ο/η διδάσκων/ουσα θ' ανατρέξει στο 1ο κεφάλαιο).
- Να εξικειωθεί και ν' αφομοιώσει βασικές φιλοσοφικές έννοιες, που τις συναντά κανείς πολύ συχνά στον ευρύτερο χώρο του στοχασμού, όπως την έννοια του δογματισμού, του σκεπτικισμού κτλ.

⁴ Ο Αριστοτέλης εννοεί εδώ τον Πλάτωνα

- Να αποτιμήσει την πειστικότητα των επιχειρημάτων του Χιουμ, με τα οποία ο φιλόσοφος αμφισβητεί τη δυνατότητα της γνώσης, απορρίπτει την ύπαρξη ενιαίας ψυχής, την αιτιότητα και την επαγωγική γενίκευση¹ και να προβληματιστεί σχετικά με την πρακτική λύση που δίνει ο Χιουμ, για να μην οδηγηθεί σε αδιέξοδο.

Διδακτικές επισημάνσεις

Ο νεότερος σκεπτικισμός διαφέρει σ' ένα βασικό σημείο από τον αρχαίο: δεν αρνείται την εμπλοκή του σε φιλοσοφικές αναζητήσεις, όπως ο αρχαίος, αλλά αντίθετα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος τους. Σχετίζεται με συγκεκριμένες φιλοσοφικές θεωρίες και συχνά έχει μεθοδολογικό χαρακτήρα.

Διδακτική πρόταση

Οι πιο πάνω υποενότητες -με έμφαση στα κυριότερα σημεία τους- μπορούν να διδαχτούν μαζί.

Διδακτικό παράδειγμα

Αφόρμηση της διδασκαλίας για το ενδεχόμενο ψευδούς εξωτερικής πραγματικότητας μπορεί να αποτελέσουν:

α) Η γνωστή από το Γυμνάσιο στους μαθητές τραγωδία του Ευριπίδη *Ελένη*. Ένας πανούργος δαίμονας μπορεί να μας παραπλανά, παρουσιάζοντάς μας τα πράγματα διαφορετικά από ό,τι είναι στην πραγματικότητα, όπως η Ήρα παραπλάνησε Έλληνες και Τρώες με το ομοίωμα της Ελένης (βλέπε και ποίημα του Σεφέρη για την *Ελένη*). **β)** Οι κινηματογραφικές ταινίες *Truman Show* και *Matrix*, που είναι ίσως γνωστές στους μαθητές και οι οποίες αισθητοποιούν την πιθανότητα της "απατηλής πραγματικότητας". Στη συνέχεια μπορούν ν' αξιοποιηθούν κάποια από τα παρακάτω κείμενα.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. "...είμαστε από την ύλη από την οποία είναι φτιαγμένα τα όνειρα και η μικρή ζωή μας περιβάλλεται μ' έναν ύπνο".

(Shakespeare, "The Tempest", 4η πράξη, 1η σκηνή, στο *The Works of W. Shakespeare*, London-New York, 17)

2. "Κανένα λογικό άτοπο δε δημιουργείται από την υπόθεση ότι ο κόσμος αποτελείται από μένα και τις σκέψεις μου και τα αισθήματά μου, και ότι καθετί άλλο είναι φαντασία. Στα όνειρα ένας πολύπλοκος κόσμος φαίνεται σαν πραγματικός και ωστόσο, ξυπνώντας, βλέπουμε πως ήταν καθαρή ψευδαίσθηση· δηλαδή βλέπουμε πως τα δεδομένα των αισθήσεων στο όνειρο δεν αντιστοιχούν σε τέτοια υλικά αντικείμενα όπως εκείνα που λογικά θα

μπορούσαμε να συμπεράνουμε από τα δεδομένα των αισθήσεών μας... Δεν είναι καθόλου λογικά αδύνατη η υπόθεση ότι ολόκληρη η ζωή μας είναι ένα όνειρο στο οποίο εμείς οι ίδιοι δημιουργούμε όλα τα αντικείμενα που προβάλλουν μπροστά μας. Αλλά, παρ' όλο που αυτό δεν είναι λογικά αδύνατον, δεν υπάρχει κανένας απολύτως λόγος να δεχτούμε πως αυτό είναι και αληθινό. Και πραγματικά η υπόθεση αυτή, αν κριθεί ως μέσο εξήγησης των γεγονότων της ζωής μας, είναι λιγότερο απλοϊκή από την κοινή αντίληψη πως υπάρχουν αντικείμενα ανεξάρτητα από μας, των οποίων η επίδραση πάνω μας προκαλεί τις αισθήσεις μας".

(Russell, *The Problem of Philosophy*, London 1971 (1912), σ. 22-23)

3. "Η αναγκαία σύνδεση μεταξύ αιτιών και αποτελεσμάτων είναι το θεμέλιο της συναγωγής μας από τις πρώτες στα δεύτερα. Το θεμέλιο της συναγωγής μας είναι η μετάβαση που προκύπτει από την **καθ' εξιν** ένωσή τους. Συνεπώς αυτά τα δύο είναι το ίδιο πράγμα. [...] Για να συνοψίσουμε, **η αναγκαιότητα είναι κάτι που υπάρχει στον νου, όχι στα αντικείμενα** και δεν είναι ποτέ δυνατόν να σχηματίσουμε την παραμικρή ιδέα γι' αυτήν, εάν τη θεωρήσουμε ποιότητα των σωμάτων. Είτε δεν έχουμε καμία ιδέα της αναγκαιότητας είτε αυτή δεν είναι παρά ο καθορισμός της σκέψης να περνάει από αιτίες σε αποτελέσματα και από αποτελέσματα σε αιτίες σύμφωνα με την εμπειρία της σύζευξής τους".

(Ντ. Χιουμ, *Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση*, βιβλίο πρώτο: Για τη νόηση, εισαγωγή-μετάφραση Μαρία Πουρνάρη, XIV κεφάλαιο: "Για την ιδέα της αναγκαίας σύνδεσης", 20, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1998, σ. 317-318)

Σχόλιο στο απόσπασμα από τη Μαρία Πουρνάρη: "Το συμπέρασμα είναι ρηξικέλευθο και προκλητικό: Η αιτιότητα οφείλεται στον καθορισμό του νου και όχι στα αντικείμενα" (πρόλογος της μεταφράστριάς, Η επιστημολογία του Χιουμ, 6. Η ιδέα της αναγκαίας σύνδεσης. όπ.π., σ. 49).

4. "[Ο Χιουμ] προσδίδει στον συνειρμό των ιδεών (association of ideas) το ουσιαστικό του περιεχόμενο, ταυτίζοντάς τον περισσότερο με την **πρακτική των πολιτισμικών και συμβατικών μορφωμάτων και λιγότερο με μια θεωρία για τον ανθρώπινο νου**. Κατά συνέπεια, ο συνειρμός των ιδεών εξυπηρετεί μια συγκεκριμένη πρακτική δικαίου, πολιτικής οικονομίας, αισθητικής και ούτω καθεξής. [...] Συγκροτεί έτσι έναν πολυσχιδή κόσμο της εμπειρίας, [...] το σημείο εκκίνησης μπορεί πράγματι να είναι τα ατομικά μέρη, αλλά τα μέρη αυτά ενέχουν μεταβάσεις, περάσματα, "ροπές" που κυκλοφορούν από το ένα στο άλλο. Οι ροπές αυτές γεννούν συνήθειες. Δεν πρόκειται στ' αλήθεια για την απάντηση στο ερώτημα: "τι είμαστε;" **Είμαστε συνήθειες, τίποτε άλλο από συνήθειες - η συνήθεια να λέμε "εγώ". Και ίσως να μην υπάρχει πιο ικανοποιητική απάντηση ως προς το ζήτημα του εαυτού**".

(Ζ. Ντελέζ, *Εμπειρισμός και υποκειμενικότητα*, μετάφραση-επιλεγόμενα-σχόλια Παναγιώτης Πούλος, εκδ. Ολκός/Μικρή Άρκτος, Αθήνα 1995, σ. 11-12)

¹ Βλ. Φ. Καργόπουλου, *Το πρόβλημα της επαγωγικής λογικής*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1991.

1) Στη θεμελιολογία ή θεμελιωτισμό (foundationalism) εκπρόσωποι είναι ορθολογιστές όπως ο Ντεκάρτ, αλλά και οι Βρετανοί εμπειριστές του 18ου αιώνα, ο Καντ, ο Χούσερλ, και φιλόσοφοι του 20ού αιώνα, όπως ο Ράσελ. Στην κλασική εμπειριστική θεμελιολογία γίνεται κάποια προσπάθεια προσδιορισμού των βασικών πεποιθήσεων: **α)** ως αυτοαιτιολογούμενες και **β)** ως συνδεδεμένες άμεσα με την πραγματικότητα.

2) Στον συνεκτικισμό (coherentism) εκπρόσωποι μπορούν να θεωρηθούν οι Σπινόζα, Χέγκελ, Κουάιν (Quine), Ντέιβιντσον (Davidson) κ.ά.

3) Στη θεωρία αξιοπιστίας (reliabilism) βασικός εκπρόσωπος είναι ο Άλβιν Γκόλντμαν (Goldman)²

Οι αντιρρήσεις που εγείρονται κατά των πιο πάνω θεωριών κάνουν σαφή την ανάγκη αναζήτησης κάποιας μεικτής θεωρίας, κάποιων συνδυαστικών/συνθετικών προσεγγίσεων (βλ. κείμενο του Σέλαρς στο βιβλίο του μαθητή).

Διδακτική πρόταση

Οι πιο πάνω υποενότητες μπορούν να διδαχτούν μαζί, αν δοθεί έμφαση μόνο στα κυριότερα σημεία τους και σε συσχετισμό με το 2ο κεφάλαιο αναφορικά με την αλήθεια και τη θεωρία του συνεκτικισμού.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. “24. - Το τρίτο, να κατευθύνω τις σκέψεις μου με τάξη, αρχίζοντας από τα πιο απλά και ευκολογνώριστα, για ν’ ανέβω σιγά σιγά, σαν από βαθμίδες, ως τη γνώση των συνθετότερων³, και υποθέτοντας πως υπάρχει κάποια τάξη ακόμα κι ανάμεσα σε εκείνα που προπορεύονται φυσικά το ένα από το άλλο. 26 - Οι μακριές εκείνες αλυσίδες των λόγων, όλων απλών κι εύκολων, που οι γεωμέτρες συνηθίζουν να χρησιμοποιούν για να φτάσουν ως τις δυσκολότερες αποδείξεις τους, μου είχαν δώσει την ευκαιρία να φανταστώ πως όλα τα πράγματα που μπορούν να γίνουν γνωστά στους αν-

² Άλβιν Γκόλντμαν, *Γνωσιοεπιστήμη. Φιλοσοφικές εφαρμογές*, μτφρ. Μαραγκός, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997.

³ Οι ιδέες κατατάσσονται σε σειρές, όπου η καθεμιά τους μπαίνει στη θέση που της ανήκει σύμφωνα με την τάξη του συλλογισμού. Μια ιδέα λέγεται **απλή ή απόλυτη**, σχετικά με εκείνες που έρχονται κατόπιν της στη σειρά του συλλογισμού, και λέγεται **σχετική ή σύνθετη**, σχετικά με εκείνες που προηγούνται. Μερικές ιδέες (ο Θεός, η ψυχή, το σώμα, η ένωση της ψυχής με το σώμα) είναι τέτοιες, που δεν μπορούν να αναχθούν σε καμιά ιδέα προγενέστερη και λέγονται **απλές φύσεις** (σημείωση του μεταφραστή).

θρώπους ακολουθούν το ένα το άλλο με τον ίδιο τρόπο, και πως -αρκεί ν’ αποφεύγει κανένας να παραδεχτεί για αληθινό κάτι που δεν είναι, και να κρατεί πάντα την τάξη που πρέπει για να τα συνάγει το ένα από το άλλο- δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν πράγματα τόσο απομακρυσμένα, που να μην τα φτάνει στο τέλος κανένας, ούτε και τόσο κρυμμένα, που να μην τα ανακαλύπτει”.⁴

(Ρ. Ντεκάρτ, *Λόγος περί μεθόδου*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Χριστόφορος Χρηστίδης, εκδ. Παπαζήση, Δεύτερο Μέρος, σ. 19-20)

2. “Επιτρέψτε μου ν’ αρχίσω υπενθυμίζοντας το γεγονός ότι η κατοχή αληθινών σκέψεων σημαίνει την κατοχή ανεκτίμητων εργαλείων για δράση⁵. Και ότι το καθήκον μας να κατακτήσουμε την αλήθεια, καθώς πόρρω απέχει από το να είναι μία, όχι μόνο δεν είναι άνευ νοήματος επιταγή ή μια ακροβασία, που επιβάλλει η διάνοιά μας, αλλά μπορεί από μόνη της να προσφέρει μια εξήγηση μέσω έξοχων πρακτικών λόγων”.

(Γ. Τζέιμς, *Ο πραγματισμός*, Διάλεξη VI, μτφρ. Χρ. Σταματέλλος, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2006, σ. 196)

Το κείμενο αυτό μπορεί να συνεξεταστεί με άλλα αποσπάσματα του Τζέιμς από τον *Πραγματισμό* που αναφέρονται στο 2ο κεφάλαιο: (ενότητα Τρίτη, υποενότητα γ: Άλλες θεωρήσεις-Πραγματισμός) τόσο στο βιβλίο του καθηγητή όσο και στο βιβλίο του μαθητή.

⁴ Η κεντρική γραμμή ολόκληρης της φιλοσοφικής μεθόδου του Ντεκάρτ περικλείεται σ’ αυτή τη φράση: Η φιλοσοφία του Ντεκάρτ είναι μαθηματική ή συλλογιστική. Ξεκινά από ορισμένες βασικές αρχές κι από αυτές συνάγει αλήθειες ολοένα συνθετότερες και ειδικότερες. Και επειδή, για να προχωρήσει κανείς, πρέπει να ξεκινήσει από τα πιο απλά, και τέτοιες είναι οι μαθηματικές σχέσεις -οι λόγοι- για τούτο κι η φιλοσοφία -με την πλατύτερη σημασία του όρου- πρέπει να αρχίζει από τα μαθηματικά. (σημείωση του μεταφραστή).

⁵ Κοσμοθεωρητικές και ιδεολογικές προϋποθέσεις της γνωσιολογίας. Το πρόβλημα της γνώσης είναι στενά δεμένο με τον άνθρωπο, την κοινωνία και την ιστορία, και η διερεύνησή του προδίδει την κοσμοθεωρία και την ιδεολογία μας. Ίσως μάλιστα δηλώνουμε τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο και από τη θέση που παίρνουμε απέναντι σε καθένα από τα ερωτήματα... Τα ερωτήματά μας εμπεριέχουν κοινωνικά ενδιαφέροντα, πολιτικές και ηθικές ιδέες, σκοπούς και ιδανικά. Η γνώση, και μάλιστα η οργανωμένη γνώση, έχει υφανθεί με πολλή μυθολογία, που σε πείσμα της αναπτυσσόμενης ορθολογικότητάς μας εξακολουθεί να την κατέχει. Αλλά, παρ’ όλη τη μυθολογία, η γνώση και η επιστήμη δεν είναι απλή επινόηση. Λειτουργεί μάλλον σαν παιχνίδι: με πρόγραμμα και σχέδια, με κανόνες και πολλή φαντασία. Η γνώση δεν μπορεί να χωριστεί από τους κοινωνικούς όρους που την προσδιορίζουν. Η γνωσιολογία μπορεί να αποτελέσει εργαστήριο για την οργάνωση και την κριτική μεθόδων και τρόπων γνώσης ως μέσων και εργαλείων για τη χειραφέτηση και την απελευθέρωση του ανθρώπου. Ο δυναμικός αυτός χαρακτήρας της γνώσης μπορεί να φέρει τη γνωσιολογία κοντά μας και να την απαλλάξει από την καθιερωμένη τυπική της φύση, που την κάνει άχρωμη, απολιτική και “αντικειμενική”, “καθαρή” θεωρία και συνακόλουθα περιττή και άχρηστη (βλ. κεφάλαιο 4: Η φιλοσοφία της επιστήμης).

1. Ορθολογισμός, 2. Εμπειρισμός και 3. Η ανάγκη συνθετικής προσέγγισης (Καντ)

Σκοπός

Με τη δισκασία της ενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει να γνωρίσει τις κυριότερες απαντήσεις που δώσε η ιστορία της φιλοσοφίας (εμπειρισμός, ορθολογισμός και κριτικισμός) στη διαίτη της γνώσης.

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΕΣ: 1. Ορθολογισμός και 2. Εμπειρισμός

Στόχοι

Με τη δισκασία των υποενότητων ο/η μαθητής/τρια πρέπει: Να μάθει τα επιμέρους θέματα και τις "αποδείξεις" που χρησιμοποιεί ο Ντε-Καρτ προκειμένου να "δείξει" την ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου, κατασκευάζοντας στην ύλη του Θεού.

Να κατανοήσει ότι η περιθώριση θεωρείται ότι μετασχηματίζεται σε γνώση κατά τη στιγμή της αποκλειστικής γνώσης των αντικείμενων του κόσμου (εξωτερικού και εσωτερικού) της γλώσσας της ιδέας της θεωρίας του Καντ.

Να προβληματιστεί σχετικά με την έννοια του "άγνοου" και να δι-πρωτήσει το α priori, που θα αναλυθεί στην κριτική θεωρία του Καντ.

Να αναγνωρίσει την προέλευση του Λογικού του Μπεκκάου, με την αποσπασματική γνώση των αντικείμενων, και να εξετάσει τη φύση της λογιστικής (π.χ. την αυθαίρετη).

Να εμβαθύνει, ώστε να αποκαταστήσει τον ορθολογισμό του οδμήσει τη θεωρία του Καντ με τη βοήθεια του.

Να εμβαθύνει, ώστε να αποκαταστήσει τον ορθολογισμό του οδμήσει τη θεωρία του Καντ με τη βοήθεια του.

1. Με τον όρο "ορθολογισμός" εννοούμε τη "οχλή" των φιλοσοφικών που αποδίδουν στον λόγο -στην καθαρή νόηση- καθαρότητα και απλότητα.

2. Με τον όρο "ορθολογισμός" εννοούμε τη "οχλή" των φιλοσοφικών που αποδίδουν στον λόγο -στην καθαρή νόηση- καθαρότητα και απλότητα.

1. Ορθολογισμός, 2. Εμπειρισμός και 3. Η ανάγκη συνθετικής προσέγγισης (Καντ)

Σκοπός

Με τη δισκασία της ενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει να γνωρίσει τις κυριότερες απαντήσεις που δώσε η ιστορία της φιλοσοφίας (εμπειρισμός, ορθολογισμός και κριτικισμός) στη διαίτη της γνώσης.

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΕΣ: 1. Ορθολογισμός και 2. Εμπειρισμός

Στόχοι

Με τη δισκασία των υποενότητων ο/η μαθητής/τρια πρέπει: Να μάθει τα επιμέρους θέματα και τις "αποδείξεις" που χρησιμοποιεί ο Ντε-Καρτ προκειμένου να "δείξει" την ύπαρξη του εξωτερικού κόσμου, κατασκευάζοντας στην ύλη του Θεού.

Να κατανοήσει ότι η περιθώριση θεωρείται ότι μετασχηματίζεται σε γνώση κατά τη στιγμή της αποκλειστικής γνώσης των αντικείμενων του κόσμου (εξωτερικού και εσωτερικού) της γλώσσας της ιδέας της θεωρίας του Καντ.

Να αναγνωρίσει την προέλευση του Λογικού του Μπεκκάου, με την αποσπασματική γνώση των αντικείμενων, και να εξετάσει τη φύση της λογιστικής (π.χ. την αυθαίρετη).

Να εμβαθύνει, ώστε να αποκαταστήσει τον ορθολογισμό του οδμήσει τη θεωρία του Καντ με τη βοήθεια του.

Να εμβαθύνει, ώστε να αποκαταστήσει τον ορθολογισμό του οδμήσει τη θεωρία του Καντ με τη βοήθεια του.

1. Με τον όρο "ορθολογισμός" εννοούμε τη "οχλή" των φιλοσοφικών που αποδίδουν στον λόγο -στην καθαρή νόηση- καθαρότητα και απλότητα.

2. Με τον όρο "ορθολογισμός" εννοούμε τη "οχλή" των φιλοσοφικών που αποδίδουν στον λόγο -στην καθαρή νόηση- καθαρότητα και απλότητα.

3. Με τον όρο "ορθολογισμός" εννοούμε τη "οχλή" των φιλοσοφικών που αποδίδουν στον λόγο -στην καθαρή νόηση- καθαρότητα και απλότητα.

2. Το φιλοσοφικό σύστημα του Leibniz [...] ανήκει στην καρτεσιανή, ρασιοναλιστική φιλοσοφική παράδοση και είναι το έργο ενός πολυμαθούς και ιδιάιτέρως ευφυούς διανοούμενου του 17ου αιώνα. Η τυπική έναρξη της ώριμης περιόδου αυτού του έργου είναι δυνατόν να ταυτισθεί με τη συγγραφή και εμφάνιση (1686) του αιτλοφόρητου τότε δοκιμίου που φέρει πλέον τον τίτλο *Discours de Metaphysique* (Μεταφυσική πραγματεία). Παρά το έντονο θεολογικό άρωμά του, το δοκίμιο αποτελεί την πρώτη καθαρά φιλοσοφική βάση στήριξης μιας **θεμελιοκρατικής** και ουσιοκρατικής οντολογίας, υψηλής αρχιτεκτονικής αισθητικής, εξαιρετικά πρωτότυπης και δομικά στέρεης. [...] Το τριμερές οντολογικό σχήμα του ώριμου έργου του Leibniz περιέχει και ένα τρίτο επίπεδο, το επίπεδο του ιδεώδους. Ως γνήσιος ρασιοναλιστής δε θα μπορούσε να μην έχει συμπεριλάβει ένα τέτοιο επίπεδο στο οντολογικό του σχήμα. Στον νου του έλλογου όντος υπάρχουν συνειδητοποιούμενες ή όχι γενικές αφηρημένες ιδέες και **καθολικές αλήθειες**, ομοιώματα των προτύπων τους **στον νου του Θεού**. Αυτές αποτελούν το θεωρητικό ικρίωμα πάνω στο οποίο υφαίνεται η γνωσιολογική μας πρόσβαση του κόσμου. Επίσταται στον βαθμό που έχω εποπτεία του γενικού, και έχω εποπτεία του γενικού στον βαθμό που έχω ικανοποιητική πρόσβαση στα περιεχόμενα του νου μου. Η πλατωνικής προέλευσης γνωσιολογία της άμεσης θέασης των καθόλου εδραιώνεται πάνω στην οντολογική παραδοχή της ύπαρξης αυτού του τρίτου οντολογικού επιπέδου, του επιπέδου του ιδεώδους. Στο πλαίσιο του φιλοσοφικού συστήματος του Leibniz, το τρίτο αυτό επίπεδο χρησιμοποιείται επίσης και για να “λυθούν” δυσκολότατα προβλήματα, όπως αυτό που συνδέεται με τον **λαβύρινθο του συνεχούς**, το πρόβλημα δηλαδή της οντολογικής σύνθεσης ενός ενιαίου, αδιάκοπου, αμερούς και μονοδιάστατου συνεχούς από αμερείς και αδιάστατες οντότητες, δηλαδή από σημεία”.

(Γκ. Β. Λάμπνιτς, *Η μοναδολογία*, μτφρ. Στέφανος Λαζαρίδης, εισαγωγή- επιμέλεια Διονύσιος Αναπολιτάνος, δίγλωσση έκδοση, εκδ. Εκκρεμές, Αθήνα 2006, σ. 17-18, 27-28)

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ 3. Η κριτική σχολή - Η διδασκαλία του Καντ

Στόχοι

Με τη διδασκαλία της υποενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει:

- Να εξοικειωθεί με τη φιλοσοφική ορολογία της καντιανής κριτικής θεωρίας: εποπτεία, μορφές εποπτείας, φαινόμενα, καθεαυτά, κατηγορίες, υπερβατολογικός ιδεαλισμός, *a priori*.
- Να προβληματιστεί σχετικά με τη δυσκολία επαρκούς περιγραφής της συνεργασίας των αισθήσεων με τον ορθό λόγο, ώστε να δοθεί “απάντηση” στο πρόβλημα της σύνδεσης του νου με τον κόσμο, και να συνειδητοποιήσει το “τίμημα” για την εξασφάλιση αυτής της συνεργασίας (βλ. το πιο κάτω κείμενο).
- Ν’ αποτιμήσει τη σημασία του καντιανού γνωσιολογικού εγχειρήματος.

ΚΕΙΜΕΝΟ

“Το ανάλαφρο περιστέρι, σχίζοντας με το ελεύθερο πέταγμά του τον αέρα, που νιώθει την αντίστασή του, θα μπορούσε να πλάσει την παράσταση ότι αυτό θα το πετύχαινε πολύ πιο καλά μέσα στον κενό από αέρα χώρο. Έτσι ακριβώς εγκατέλειψε ο Πλάτων τον αισθητό κόσμο, γιατί αυτός θέτει στη νόηση τόσο στενά όρια, και ρίχτηκε με τόλμη πέρα από αυτόν με τα φτερά των ιδεών στον κενό χώρο της καθαρής νοήσεως. Δεν πρόσεξε ότι παρ’ όλες τις προσπάθειές του δεν κέρδιζε δρόμο, γιατί δεν είχε έρεισμα, κατιτί σαν υποστήριγμα, όπου θα μπορούσε να στερεωθεί και να βάλει δύναμη, για να μετακινήσει τη νόηση από τη θέση της. Είναι η συνηθισμένη μοίρα του ανθρώπινου λόγου στην άκρα θεωρητική του μορφή να αποπερατώνει το οικοδόμημά του όσο μπορεί πιο νωρίς και ύστερα πια να εξετάζει για πρώτη φορά αν έχουν μπει γερά τα θεμέλια. Αλλά τότε επιστρατεύονται κάθε λογής προσχήματα, για να παρηγορηθούμε ως προς τη στερεότητά του ή ακόμη καλύτερα για να απορρίψουμε έναν τόσο καθυστερημένο και επικίνδυνο έλεγχο...”

(Ι. Καντ, *Κριτική του καθαρού λόγου*, μτφρ. Α. Γιανναρά, Αθήνα 1977, σ. 80-81)

Γενικά, ο Καντ θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στον ορθολογισμό. Από τη μελέτη ωστόσο του παραπάνω κειμένου αναδεικνύεται η **μεγάλη σημασία που αποδίδει και στον ρόλο της εμπειρίας**.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Τα αντικείμενα της γνώσης

1. Μεταφυσικά ερωτήματα σχετικά με τα αντικείμενα της γνώσης

(βλ. κεφάλαιο 5)

Στόχοι

Με τη διδασκαλία της ενότητας ο/η μαθητής/τρια πρέπει:

- Να γνωρίσει μια σειρά από μεταφυσικά ζητήματα που αφορούν το υποκείμενο και τα αντικείμενα της γνώσης, όπως και τη σχέση τους, και να κατανοήσει έτσι τις σχέσεις γνωσιολογίας και μεταφυσικής (θα αναπτυχθούν εκτενέστερα στο οικείο κεφάλαιο).
- Να εξοικειωθεί με τις δύο κορυφαίες φιλοσοφικές αντιλήψεις του ρεαλισμού, του υποκειμενικού ιδεαλισμού (σολιψισμού και αὐλοκρατίας) και του αντικειμενικού ιδεαλισμού. Να επισημάνει τα θετικά σημεία, αλλά και τις αδύνατες πλευρές καθεμιάς από αυτές τις αντιλήψεις.
- Να υποβάλει σε κριτικό έλεγχο τις απαντήσεις που δόθηκαν στο ερώτημα: “ποιο είναι το αντικείμενο της γνώσης;” και να προϋδαστεί σε ό,τι αφορά τις μεταφυσικές προεκτάσεις του όλου προβλήματος.

Տնտեսական և աշխարհային ժողովրդավարական կուսակցությունը հանդես է գալիս իր անհրաժեշտ քայլերով՝ իր անդամների և ընտանիքների համար ապահովելով բնական և արհեստական հարստության ազատ շուկայի ստեղծումը։

2. «ΑΔΣ: Δυσόστο, Φιδόνου, εξακολουθείς να υποστηρίζεις ότι δεν υπάρχουν τίποτα στον κόσμο εκτός από πνεύματα και ιδέες». Και αυτό, πρέπει να το παραδεχτείς, ηχεί πολύ παράξενα.

[illegible]

KEIMENA

[illegible]

Αρχικά πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η παρούσα μελέτη δεν αποτελεί έργο έρευνας, αλλά απλώς μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η κατάσταση των πραγμάτων. Η μελέτη αυτή βασίζεται σε πληροφορίες που προέρχουν από την εμπειρία των μελών της ομάδας εργασίας, καθώς και από τη μελέτη της βιβλιογραφίας. Η μελέτη αυτή δεν αποτελεί έργο έρευνας, αλλά απλώς μια προσπάθεια να παρουσιαστεί η κατάσταση των πραγμάτων. Η μελέτη αυτή βασίζεται σε πληροφορίες που προέρχουν από την εμπειρία των μελών της ομάδας εργασίας, καθώς και από τη μελέτη της βιβλιογραφίας.

Συμπέρασμα οίδημα

Տնտեսական և սոցիալական հարցերի մասին հարցազրույցի արդյունքները համախմբված են ներկայացված հարցազրույցի 1-ին համարում:

Διδακτική της Γλώσσας

Αν το βασικό ερωτηματολόγιο αντικαταστήσει το αντίστοιχο της ελληνικής γλώσσας, τότε θα έχουμε, ως αποτέλεσμα, «μια ποσότητα από τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε άλλες γλώσσες, αλλά που δεν είναι διαθέσιμα στην ελληνική γλώσσα».

Ανακεφαλαιωτική ερώτηση

(Z. Ντελέζ, *Σπινόζα. Ισρακτική φιλοσοφία*, μεταφ. κυρία Κασαπατζή, επιμέλεια Βώκος - Παναγιώτης Πούλος, εκδ. Νήσος, Αναννώσεις 1, σ. 160)

[illegible]

Ομοσπονδία εργαζομένων, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26